

Plac Kolegiacki 16/3

61 – 841 Poznań

Recenzja rozprawy doktorskiej

p. Ilony Szarejko

pod tytułem: **Metody i formy aktywizujące młodzież licealną w toku lekcji religii. Studium teoretyczno - empiryczne**, napisanej na Wydziale Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie pod kierunkiem p. prof. zw. dr. hab. Anny Zellma.

Wśród wielu zadań stawianych współczesnej edukacji wskazuje się kształtowanie człowieka odpowiedzialnego, samodzielnego, refleksyjnego, krytycznie oceniającego zachodzące procesy, potrafiącego uzasadnić motywy wyborów i decyzji. W służbie tego stoją odpowiednio dobierane metody budzące zaangażowanie, identyfikację i uzasadnienie wyborów. Z tego względu podjęcie problematyki aktywizacji uczniów podczas lekcji religii wydaje się ze wszelkich miar potrzebne. Teoretyczne zgłębienie musi być nieustannie weryfikowane wobec zmieniającej się rzeczywistości. Z zadowoleniem należy więc przyjąć przedstawioną przez p. Ilonę Szarejko rozprawę doktorską.

Rozprawa licząca 294 strony składa się z pięciu logicznie wynikających rozdziałów poprzedzonych wykazem skrótów, wstępem, a zwieńczona zakończeniem, zestawem bibliografii, aneksem zawierającym spis diagramów, kwestionariusz ankiety dla ucznia, kwestionariusz dla nauczyciela religii oraz summary.

1. Ocena merytoryczna

Struktura pracy jest logiczna i czytelna. Studium, jak zaznacza Autorka, (s. 12, 13, 15) ma charakter teoretyczny i empiryczny. „Ma charakter teoretyczny o tyle, o ile przedstawia w oparciu o literaturę (...). Posiada również wymiar empiryczny, o ile ukazuje w oparciu o przeprowadzone badania empiryczne” (s. 12). a przedmiotem badań są „metody i formy ak-

tywizujące młodzież licealną w toku lekcji religii, aktualnie prezentowane w literaturze pedagogiczno-katechetycznej, zaś głównym celem empiryczna weryfikacja ich stosowania” (s. 12, 13, 154, 249). Problem, jak i cel zawiera się w pytaniu: jakie są opinie młodzieży licealnej na temat metod i form aktywizujących w toku lekcji religii. Z pytania głównego Autorka wyłoniła szereg pytań szczegółowych dotyczących: metod i form aktywizujących – ich znajomości przez młodzież; jakie stosowali, stosują katecheci bądź oczekiwanych przez młodzież; dotyczących katechety: jakimi cechami winien odznaczać się, by skutecznie aktywizować uczniów; pytania adresowane do nauczyciela religii: jakie są ich opinie na temat metod i form, jakie najczęściej stosują oraz jaką przypisują im wartość dydaktyczną, co decyduje o ich wyborze, w jaki sposób przygotowują się do lekcji, skąd czerpią wiedzę na temat metod i form aktywizujących, jak oceniają propozycje metodyczne zamieszczone w podręcznikach metodycznych oraz pomoce dydaktyczne, czy stosują prezentacje multimedialne, a jeśli tak to do jakich tematów i w jakim celu.

Realizacja celu skłoniła Doktorantkę do ujęcia pracy w dwie części: teoretyczną i empiryczną. Pierwsza obejmująca dwa rozdziały (I i II) przedstawia specyfikę metod aktywizujących młodzieży oraz formy organizacyjne aktywność uczniów. Druga (rozdziały IV i V) przedstawia wyniki badań empirycznych. Materiałem pierwszej jest nauczanie Kościoła powszechnego, w Polsce, papieży oraz dociekania polskich pedagogów i katechetyków, drugiej efekty badań przeprowadzonych w latach 2012 i 2016 wśród młodzieży licealnej Liceum Ogólnokształcącego im. Stefana Żeromskiego w Bartoszycach, uzupełnione o wywiady nauczycieli religii tamże w tym okresie. W przeprowadzeniu badań empirycznych posłużono się autorskimi kwestionariuszami ankiety dla uczniów i dla nauczyciela religii opracowanymi „z wydatną pomocą prof. Anny Zellma” (s. 152). Wyniki badań zostały przedstawione w formie relacji i diagramów.

Część pierwsza – teoretyczna obejmuje strony 17 – 146. Rozdział pierwszy najobszerniejszy (s. 17 – 102) przybliży specyfikę metod aktywizujących młodzież w świetle dydaktyki katechezy: główne założenia aktywizacji, podstawowe rodzaje metod stymulujących aktywność uczniów, funkcje metod aktywizujących w nauczaniu religii oraz kryteria doboru metod aktywizujących młodzież. Rozdział drugi (s. 103 – 146) przybliży katechetyczne ujęcie form organizacji aktywności uczniów liceum na lekcji religii: wyjaśnienia terminologiczne, klasyfikacja form organizacji pracy uczniów, funkcje form organizacji aktywności uczniów, kryteria doboru form organizacji aktywności. Rozdział trzeci (s. 147 – 181) przedstawia metodologię badań własnych, a w niej: model badań, program badań, realizację programu badawczego.

Część druga – empiryczna obejmuje rozdział czwarty i piąty na stronach 182 – 248. Rozdział czwarty (s. 182 – 226) referuje opinie respondentów o metodach aktywizujących młodzież licealną: rozumienie metod aktywizujących, zastosowanie metod aktywizujących w toku lekcji religii, rolę materiałów dydaktycznych. Rozdział piąty (s. 227 – 248) podejmuje zagadnienie różnorodności form organizacji aktywności uczniów jawiące się w wypowiedziach respondentów: formy aktywizujące uczniów, zastosowanie form organizacji aktywności uczniów, propozycje dotyczące udziału nauczyciela religii w aktywizacji uczniów. Zakończenie prezentuje podsumowanie wyników badań.

Lektura rozprawy pozwala odnieść wrażenie, że Doktorantka zna dobrze bardzo bogaty materiał źródłowy i literaturę przedmiotu. Umiejętnie został postawiony problem, poddany analizie, uporządkowany materiał teoretyczny oraz stworzony całościowy obraz.

Nasuwają się jednak kwestie do dyskusji i refleksji.

Pierwszy dotyczy celu, problematyki i tematu pracy, a zwłaszcza drugiego jego członu przy bardzo obszernym podjęciu części teoretycznej i skromniejszym części empirycznej. Jeśli głównym celem była weryfikacja stosowanych form i metod (s. 13, 154, 249) w świetle wypowiedzi młodzieży odnosi się wrażenie, iż grupa respondentów była mało reprezentatywna, a w odniesieniu do ogółu młodzieży licealnej (co może sugerować temat) powodować wątpliwe wnioski. Respondenci wywodzili się jedynie z jednej i to mało licznej placówki, a i ilość zakwalifikowanych odpowiedzi budzi niepokój. Stąd uważam, że zasadne byłoby wyraźne wskazanie miejsca wspomnianej weryfikacji. Należy jednak zgodzić się z zachętą wyrażoną przez Doktorantkę w ostatnim zdaniu zakończenia (s. 255).

Pozostając przy respondentach uwagi wymaga zakres określenia ich liczby – niestety różny (s. 168, 249). Powstaje w tym kontekście pytanie o wiarygodność podawanych procentów, przy braku danych liczbowych. Dalej: dane metryczki kwestionariusza zostały zaprezentowane jedynie w prezentacji grupy badawczej i lakonicznym (bez potwierdzenia) stwierdzeniu w zakończeniu.

Szkoda, iż zabrakło uzasadnienia wyboru lat badań 2012 i 2016 przy wspomnieniu o nie- zbyt przychylnym podejściu młodzieży do badań, a mimo to miejscami próbami porównywania wyników.

Niedosyt odczuwa się w sposobie przybliżania wyników badań empirycznych w r. IV i V. Ograniczają się one do przytaczania kolejnych pytań kwestionariusza i ilości procentowo

udzielonych odpowiedzi, brak natomiast wyciągnięcia wniosków czy ukazania wzajemnych relacji. Zostały one jedynie zbiorczo przedstawione w zakończeniu. Z tym związana jest kolejna uwaga. W szeroko omówionej metodologii badań własnych wskazano na hipotezę główną i hipotezy uzupełniające (s. 167) – w zakończeniu stwierdzono jedynie: „przyjęte w pracy hipotezy pomocnicze potwierdziły się” (s. 254 – 254) – brak ukazania tego w opisie czy w diagramach.

Rozdział czwarty zapowiada katechetyczne ujęcie form organizacji aktywności uczniów w realizacji specyfika katechetyczna wydaje się być osłabiona na rzecz dydaktycznych rozwiązań.

W zakończeniu nie uwzględniono wypowiedzi nauczycieli religii, choć w rozdziale IV i V poświęcono jemu miejsce. Sądzę, że z korzyścią byłoby z r. IV i V wyłączenie kwestii bezpośrednio dotyczących katechety i obok wyciągnięcia wniosków wskazać perspektywy i oczekiwania.

II. Ocena formalna

Praca napisana jest poprawnie metodologicznie. Każdy rozdział posiada wprowadzenie, a wieńczy go krótkie podsumowanie (s. 226 podejmuje jedynie jeden fragment). Rozwój myśli jest jasny i uporządkowany. Język rozprawy jest komunikatywny. Praca w trzech pierwszych rozdziałach zawiera poprawnie odnotowane odwołania dolne – choć przemyślenia wymagają np. s. 112 p. 31' s. 122 p. 80, s. 132 p. 123.

Wyniki badań przedstawiane są w formie diagramów – miejsce ich zamieszczenia wymaga przemyślenia (ilustrują, przerywają tok narracji, uprzedzają).

Oczekiwania rodzi ukazanie metody pracy. We wstępie Autorka wskazała jedynie na przywoływane dokumenty i publikacje polskich katechetyków i pedagogów, a w części badawczej oparć się na sondażu diagnostycznym.

Niezręczności sformułowań: np. s. 13 – Kościoła polskiego, 103 – „stąd też...”, 175 – „analizując rodzinę”, 191 – metodologiczną czy metodyczną. Także istotne dla pracy: np. s. 185 – jak wynika z diagramu, s. 192 – ukazane zostaną ogólnie stosowane metody, s. 235 - analizując ogółem wyniki, s. 236 – średnio więc, s. 253 – analizując całość wyników (a dotyczy jednego problemu).

III. Bibliografia

W końcowej części pracy (s. 256 – 272) Autorka zamieściła bogaty zestaw bibliografii podzielony na źródła, a w nich: kwestionariusze ankiety wypełnione przez respondentów, kwestionariusze wywiadu przeprowadzonego z nauczycielami religii, dokumenty Soboru Watykańskiego II, nauczanie papieskie, dokumenty Stolicy Apostolskiej, dokumenty Kościoła w Polsce, pozakościelne akty normatywne; literaturę przedmiotu, literaturę pomocniczą. Zestaw ten jest dużo bogatszy aniżeli wykorzystany czy niezbędny oraz wykraczający poza czasokres badań (s. 257).

W kontekście tematu rozprawy powstaje pytanie: czy wszystkie zamieszczone dokumenty Kościoła należą do źródeł.

IV. Wniosek

Mimo przedstawionych bardzo wielu uwag i zastrzeżeń praca doktorska p. Ilony Szarejko stanowi przyczynek do rozwoju poszukiwań na płaszczyźnie skutecznego działania katechetycznego.

Autorka wykazała się opanowaniem warsztatu naukowego. Reprezentowany poziom refleksji naukowej (zwłaszcza teoretycznej) zasługuje na uwagę. Wykazała się znajomością problemu, jasnym i logicznym przedstawieniem rozwiązań, zdolnością tworzenia syntezy.

Recenzowana praca spełnia wymagania stawiane rozprawom doktorskim przez Ustawę o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. Stawiam, więc wniosek do Rady Wydziału Teologii Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie o dopuszczenie p. Ilony Szarejko do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

